

**„A melegeknek nincs három fülük”
(Kerekasztal-beszélgetés Takács Mária
Meleg férfiak, hideg diktatúrák
című dokumentumfilmjéről)**

Feldmann Fanni

anglicista, egyetemi tanársegéd, Debreceni Egyetem

Takács Mária *Meleg férfiak, hideg diktatúrák* című dokumentumfilmjének a debreceni MODEM-ben szervezett nyilvános vetítése után a Debreceni Egyetem Angol-Amerikai Intézetének munkatársai (Győri Zsolt, Kalmár György, Feldmann Fanni), és a nézőközönség tagjai beszélgettek a film rendezőjével, Seregély Ágnes producer asszisztenssel és a film két szereplőjével, Láner Lászlóval és Takács Bencze Gáborral a *Meleg férfiak, hideg diktatúrák* készítéséről, fogadtatásáról, a magyar melegmozgalom múltjáról, jelenéről és jövőbeli kilátásokról.

Ugyanakkor nem mond le arról sem, hogy fontos dolgokat kimondjon, szembesítsen súlyos társadalmi problémákkal.

Kalmár György: Úgy vettem észre én is, hogy arra törekedtek, hogy mindenki számára hozzáférhető, nem elidegenítő képekben jelenjen meg a meleg férfi. Nem igazán vannak erotikus beállítások, nem időzik el a kamera ezeken a fekeken. Van ebben egyfajta politikai stratégia?

Takács Mária: Nekem fontos volt az, hogy a melegséget a maga természetességében mutassuk meg, ne legyenek elhallgatások. De nagyon erotizált képeket nem akartam. Szerintem sokkal izgalmasabb, hogy van is, meg nincs is, hogy sejtjük is, meg nem is.

Feldmann Fanni: Számos magyar városban voltak vetítései a filmnek, hasonló beszélgetésekkel kísérve. Milyen volt a hazai fogadtatás és hogyan élte meg a közönség reakcióit?

T.M.: Alapvetően érdeklődő reakciókat kaptunk. 2015-ben mutatták be a filmet, és akkor, főleg art-mozikban vetítették. Nagyon fontosnak tartottuk, hogy a fővárosi vetítésekkel párhuzamosan vidéken is legyenek vetítések – Debrecenbe akkor sajnos nem jutott el a film. Jó kritikát kaptunk, elég sokan írtak a filmről, ami mindenképpen hiánypótló Magyarországon.

A cél az volt, hogy tablószerűen felvázoljunk egy korszakot, sok témából mutassuk meg a legfontosabb pontokat. Kaptunk olyan kritikát, hogy miért nem csak egy témát boncolgat mélyebben a film. Éppen azért, mert az volt a cél,

hogy a *Meleg férfiak, hideg diktatúrák* a mainstream közönséghez is szóljon. Ez a film nem használ olyan nyelvezetet, amit mi egymás között értünk, de anyukám nem értené, hogy ha otthon a konyhában mesélek róla. Fontos volt, hogy közérthető legyen, hogy időben párhuzamba álljon a mikro-történelem a korszak nagy eseményeivel, hogy segítse a befogadhatóságot. Ehhez az is hozzájárul, hogy nagyon rokonszenves szereplőket találtam, sokfélék, érdekesek, szerethetők, mindenkinek van egy saját sztorija, a sokrétegűségét élték meg annak a meleg történelemnek, amiről a film szól.

F. F.: Az *Eltitkolt évek* nyitójelenetei a szereplők megtalálásának nehézségeit mutatják be, a hirdetésfeladással próbálkozást és a kemény elutasítást a hirdetőirodában. Itt hogyan zajlott ez a folyamat, hogy szerveződött ez a csapat?

T. M.: Az *Eltitkolt évek* ennek a filmnek gyakorlatilag a leszbikus párja 2009-ből. A kétezres évek elején megalapítottuk az informális Budapesti Leszbikus Filmbizottságot, barátokkal forgattunk dokumentumfilmet, kisjátékfilmet, nagyjátékfilmet (*Rózsaszín görény*). Ez laza alkotói csoport volt. Már akkor megfogalmazódott bennünk, hogy köztünk vannak a nagy öregek, akik éltek az előző társadalomban, hallgassuk meg az ő személyes történeteiket. Az én ötletem volt az, hogy ne önálló videó interjúkat készítsünk, amit aztán *oral history*ként felteszünk a polcra, hanem legyen egy szerkesztett film, ebből lett az *Eltitkolt évek*.

Három évvel később a *Meleg férfiak*ban is látható Milán megkeresett, hogy csináljuk meg a meleg pasis párját a filmnek. Tulajdonképpen féltékeny volt, hogy a leszbikusokról van film, a melegekről meg nincs. Gondolkodtam ezen néhány hetet, és akkor azt gondoltam hogy a fiataloknak sem kellene kimaradniuk. Azt akartam, hogy a fiatal generáció ne külsős riportert legyen, hanem ők kérdezzék az előző generáció tagjait a tapasztalataikról, vagyis legyen valamiféle összevetés. Végül ebből csak néhány reflexió maradt a filmben, mert az idősebbek története sokkal érdekesebb volt. Így született meg a *Meleg férfiak, hideg diktatúrák*.

A film sokkal lassabban készült el, mint az *Eltitkolt évek*, mert magyar támogatást nem nagyon találtunk rá, így főleg külföldi támogatásokból készült. Az *Eltitkolt évek*et még 2008-ban a Magyar Mozgóképek Közalapítvány támogatta. Most több pénzt sikerült gyűjteni, ezért is van több fikciós jelenetet a filmben és ezért is lehet kicsit más, mint az a film.

F. F.: A két generáció jelenléte ad sajátos dinamikát a történetnek, valamiféle őszinte egymásra csodálkozás érezhető. Mennyire hatottak egymásra fiatalok és idősebbek, mennyire sikerült belehelyezkedni a másik nézőpontjába?

Láner László: A forgatás előtt nem ismertük egymást a fiatalokkal, az első forgatási napon találkoztunk először. Nagyon hamar megtaláltuk az összhangot,

és annyira jó volt végig a hangulat, hogy semmiféle feszültséget nem okozott a generációs különbség. Valóban, többször a forgatás alatt mintha időutazást éltünk volna át. Nagyon izgalmas volt, hogy a fiatalok bizonyos helyzetekben újraélik azt, amit mi éltünk meg régen. A filmben jól tükröződik ez az egymásnak felelgetés, szinte hol itt, hol ott vagyunk időben. Ezért is hívják ezt a stílust kreatív dokumentumfilmnek

F. F.: A fiatalok nézőpontja változott valamennyit? A film elején ugyanis elég pesszimistán értékeli a mai helyzetet (talán nem alaptalanul), Nádasy Ádám még figyelmezteti is őket, hogy ne akarják vele azt kimondatni, hogy semmi nem változott az előző rendszerhez képest. Sikerült optimistábbá tenni őket?

L. L.: Nem hiszem, hogy sikerült optimistábbá tenni őket, de nem is ez volt a cél. Másfajta társadalomban éltünk mi fiatalabb korunkban, és teljesen más társadalomban élnek ők, más problémákkal néznek szembe. Nem lehet a kettőt összehasonlítani, nem is szeretem azt a kérdést, hogy melyik volt jobb, vagy kinek könnyebb; mindenkinek a maga sorsa a nehéz. Szerintem ezek a fiatalok nagyon realistán, politikusan látják a világot, és én abszolút egyetértek velük. De mi már inkább csak elkeseredve nézzük a világ alakulását, asszisztálunk a mai problémákhoz, de ezzel nekik kell megküzdeni, mert még előttük az élet.

Gy. Zs.: Akkor a film egyben stafétabot-átadás is a két generáció találkoztatásával?

L.L.: Ez a filmtől függetlenül is megtörténik. Ők a fiatal aktivisták, akik teszik a dolgukat, hála isten, hogy vannak ilyenek. A film inkább ezt dokumentálta, értette és mutatta meg a társadalomnak. Az volt az igazán érdekes, hogy az öreg és a fiatal mozgalmár generáció találkozott itt.

T. M.: Ezen kívül az volt a fontos, hogy megmutassa a fiatal meleg generációnak és az átlagközönségnek, hogy itt van egy meggyökeresedés, folyamatosság, hogy a melegek nem Amerikából jöttek ide a rendszerváltás után, hanem itt ennek van gyökere, és vannak olyan értékes emberek, akik letették ezeket az alapköveket. Fontos volt nekem, hogy ezt az időbeli vonalat megrajzoljuk, hogy a fiatal generációk tudjanak mihez viszonyítani, kapcsolódni. A kapcsolódás a fontos. Hogy van történelmünk, amit meg kell őrizni, vannak olyanok, akikre fel lehet nézni, vagy akár kritizálni.

L. L.: Nagyon fontos, hogy egy kisebbségi csoportnak legyen saját történelme. Iszonyatosan nagy erőt ad, hogy gyökereink vannak, hogy lehet hivatkozni az előző generációkra, hogy lehet táplálkozni belőlük, hogy lehet a hibáikat kijavítani vagy megváltoztatni, de mindenképpen ott van a múlt. Nekünk – mint az első meleg mozgalmár generációnak Magyarországon – éppen ilyen fontos volt, hogy felkutattuk Kertbeny Károly sírját, aki a homoszexuális szót alkotta, és az azóta állított síremléket minden évben megkoszorúzzuk a Kerepesi úti

temetőben. Ez a mi történelmünk. Ez pedig olyan szertartás, ami összeköti a közösséget. Ez a múlt, ami beépül a mi jelenünkbe. A fiatalok ezt tovább folytatják, és nekik még több hivatkozási alapjuk van.

K .Gy.: Nagyon érdekes számomra, amit a meleg identitás történeti meghatározottságáról mondtok. Mást jelent-e egy posztkommunista meleg identitás, mint egy nyugat-európai a ti generációtokban? Ha találkoztok egy nyugat-európai meleg emberrel a ti generációtokból, akkor éreztek-e megértésbeli töréseket, ami a történeti tapasztalatotokból, a múltatokból fakadóan adódik?

L. L. Szerintem viselkedésbeli különbségek vannak. A velünk egykorú nyugat-európai melegek sokkal magabiztosabbak, sokkal természetesebbek, nem hordoznak magukban annyi görcsöt. Ahhoz képest mi is sokkal felszabadultabbak vagyunk, mint voltunk a nyolcvanas években. Mi szerencsések voltunk ilyen szempontból, mert eléggé szabadon éltük a saját életünket, de akkor is mindenki ott volt az a félelem, hogy ez tabu, hogy a nyilvánosságnak nagyon korlátozott határai vannak. Ez bennünk van, szinte a génjeinkbe beépült. Egy nyugat-európai, velünk egykorú meleg sokkal inkább úgy viselkedik, mint egy mai fiatal. Mindenképpen érezhető az, hogy milyen körülmények között élték meg a fiatal melegségüket.

Takács Bencze Gábor: Sőt, most voltunk Kolozsvárott, ahol bemutatták a filmet, és ott az is elhangzott, hogy hozzájuk képest akkor is, és most is, a magyarok milyen csodálatos helyzetben voltak/vannak. Szóval ott még most is megvan az a hatalmas különbség, ami megvolt itt a hatvanas, hetvenes években a nyugathoz képest. Hihetetlen nagy volt a különbség.

Gy. Zs.: Nagyon érdekes, amit mondtatok erről a késleltetett fejlődésről, vagy liberalizációról, hogy nyugaton az idősek úgy élnek, mint ma a fiatalok itt Kelet-Közép-Európában. Ennek lehet pozitív olvasata is, hogy meg kell nézni, milyen a helyzet nyugaton, és akkor tíz–tizenöt év múlva itt is olyan lesz. De a film nem ezt mondja ki. Szerintem a film inkább azt mondja ki, hogy a javulási folyamat az elmúlt pár évben – különböző tényezők, de leginkább a konzervatív politikai elit hatalomra jutása miatt – megakadt, és ez a fáziskésés nem természetes, hogy folytatódik, és hozzánk is elér.

L. L.: Pontosabban nincs rá semmi garancia, hogy ez így fog folytatódni, mert a folyamatok leállhatnak, meg is fordulhatnak, vagy más irányba indulhatnak el. A történelemben számtalan tapasztalat van erre, és most talán túl pesszimistán, de azt látom, hogy nemcsak Magyarországon, hanem Európában, és világszerte is, rossz irányba fordulnak a dolgok. Nincs arra garancia, hogy azért, mert harminc éven keresztül liberalizálódott a közélet, ez így is marad.

T. M.: A film elején köszönetet mondunk egy amerikai aktivistának, aki már a nyolcvanas években benne volt a mozgalomban. Ő azt mondja, hogy

elkényelmesedtünk. Azt gondoljuk, hogy kivívtuk ezt is, meg azt is, aztán amikor jön egy ilyen támadás, mint amit Trump hatalomra kerülése eredményezett, akkor meglepődünk. Holott, a hetvenes, nyolcvanas években gyepálták a melegeket Amerikában is rendszeren, és akkor voltak olyan *hardcore* aktivisták – szerintem most is vannak – akik tudták, hogy hogyan kell *grassroot* módon ellenállni a gépezetnek. Ő is azt mondja, hogy legyünk résen.

T. B. G.: Gondoljátok el, hogy a hatvanas, hetvenes, nyolcvanas, *kilencvenes* években sem tudtuk volna elképzelni azt, hogy van egy ilyen filmvetítés. Elképzelhetetlennek tartom azt is, hogy nyolcvanban egy ilyen beszélgetésre sor került volna. Tehát óriási a változás, de aki benne él, annak rosszabb, persze. Ahhoz képest, hogy korábban semmit nem lehetett szabadon tenni, most felháborodnak az emberek, hogy mit csinálnak a melegekkel, akár Trump Amerikájában, akár idehaza. Akkor ki háborodott föl? Senki nem háborodott föl. Szörnyű, de legalább tudják az emberek, hogy mi ellen kell harcolni. Akkor nem tudta senki. Most viszont tudod azt, hogy ez diszkrimináció, és ez ellen harcolni kell. Ez is óriási különbség.

L. L.: Ha a melegmozgalom történelmét nézzük, akkor is óriási változásokat és hullámzásokat láthatunk. A húszas, harmincas években Németország volt a fő központ. Aztán a hatvanas években Amerikában ütötte fel a fejét. Itt csak pár évtizedről van szó, és mégis alapvetően változik meg néha a helyzet.

Seregély Ágnes: Én nem hiszek ebben az egyenes vonalú egyenletes fejlődésben. Ehelyett társadalmi folyamatok vannak. Amerikában jól lehet látni, hogy sok melegszerzőbizonyos okokból felfűzött mindent a melegházasság kérdéseire, hogy az hozza majd el a jogegyenlőséget, de közben rengeteg olyan erőszakos jelenség volt, amelynek nem lett vége, például az iskolai bántalmazásoknak. Mégis azt mondták, hogy Amerika mindenben előttünk jár. Van a retorika szintje, ami a fejlődést hangsúlyozza, és vannak társadalmi folyamatok, amelyeket lehet, hogy kutatások vizsgálják, de a nagyközönség számára csak az előbbiek láthatók. Szerintem Magyarországon hajlamosak vagyunk az öngyarmatosításra: azt mondjuk, hogy itt milyen rossz, és majd ötven év múlva milyen jó lesz, holott azt látjuk, hogy a társadalmi folyamatok nem az egyenes vonalúságról és a fejlődésről szólnak csak.

F. F.: Egy adott kormány homofóbiája mennyiben befolyásolja az átlagember homofóbiáját? A felülről jövő agymosás mennyire tudja átformálni az egyébként semlegesen gondolkodó átlagembert?

L. L.: A hatalomnak rengeteg eszköz áll a rendelkezésére. Többféle csatornán tudja a közvéleményt manipulálni. Az egyik a direkt módszer, hogy szabadjára engedi vagy a háttérből szítja azokat az indulatokat, amelyek például a tojásdobáláshoz vezettek. Ott a propaganda is, különösen, ha az egész média,

vagy a média nagy része a rendelkezésére áll. De például a törvényekkel is befolyásolható a közbeszéd. A törvények üzennek az embereknek is. Most is tetten érhető, hogy a meglévő törvényeket, például a regisztrált élettársi kapcsolattal kapcsolatos törvényeket megpróbálják kiüresíteni. Ezek mind finoman hatnak a közvéleményre, és egypár év (vagy évtized) elég ahhoz, hogy egy viszonylag liberalizálódó, nyitottabb, melegbarátabb közhangulatot visszafordítsanak. Semmi garancia nincs arra, hogy amit elértünk, az meg is marad, vagy továbbfejlődik.

T. B. G.: De azért azt is el kell mondani, hogy óriásit változott abból is a helyzet, hogy nincs olyan nap, hogy valamelyik csatornán a televízióban melegfilmet ne vetítenének, vagy ne lenne valamilyen meleg szereplő. A mi időnkben tévé sem volt, de a filmekben sem lehetett meleg szereplőt látni. Fogalmuk sem volt az embereknek, hogy milyenek a melegek. Amikor az első melegfelvonulás volt, akkor nézték, hogy kik-mik ezek a lények itt, miért tüntetnek. Sehol nem volt, se könyvekben, se filmekben, ma pedig rengeteg film van.

T. M.: De nem a közmédiában. Annak idején még az MTVA-hoz pályáztunk dokumentumfilmmel. Két helyen lehetett pályázni, az Andy Vajna-féle filmalagnál, de ott azt mondták, hogy menjünk az MTVA-hoz, mert ez a fajta produkció inkább a televízióhoz való. Beadtuk a háromkörös pályázatot, és be is hívtak minket a második körre, a producer és a rendezőasszisztens ment be. A húsz perces meghallgatás alatt nem hagyták, hogy a producer és a rendezőasszisztens prezentálja, hogy mi a céljuk ezzel a filmmel. Ehelyett az MTVA akkori elnökét kellett hallgatniuk, hogy mit képzelünk, hol akarjuk ezt a filmet vetíteni, melyik műsorsávban, mit gondolnak majd a gyerekek, milyen hatással lesz ez a fiatalokra. A producer egy percre kapott szót, amikor elmondta, hogy ez nem pornófilm lesz. Aztán persze nem kaptunk semmit, csak akkor nem értem, hogy miért hívtak be minket a második körre.

Közönség tagja: Sokan tüntetnek a *Pride* ellen, a melegeket, leszbikusokat mindenféle szörnyűséggel azonosítják. De egy *Pride* úgy néz ki jelen pillanatban, hogy egy borzasztó színes, provokatív felvonulás. Nincs olyan diskurzus az LMBT kultúrán belül, hogy a *Pride*-ra már csak fricskából öltöny-nyakkendő-kiskosztüm stílusban vonuljanak fel, és akkor nincs mit megmutatni a jobboldali hírportálokon, mert nem fognak találni egyetlen lila papnak öltözött rózsaszín bibliás embert sem?

L. L.: Láttál ilyen felvonulásról felvételeket?

K.: Igen.

L. L.: Melyikről? Melyik évben? A tíz évvel ezelőttről vagy a tavalyiról?

K.: Inkább a tízévesről.

L. L.: Ezért kérdeztem. Pontosan az utóbbi évek felvonulásaira az a jellemző, hogy rendkívül szürkek. Míg a korábbi felvonulások színesek voltak, karneváli hangulatúak, teli transzvesztitákkal – amilyen egyébként Nyugat-Európában is

minden felvonulás, mert ez egy örömnép. A mai magyarországi felvonulások majdnem olyanok, hogy a férfiak öltönyben-nyakkendőben, a nők kis szolid szoknyácskában. Nagyon is visszazürkült a magyar *Pride* külseje, és bizony, ha egy ilyen jobboldali újságíró provokatív képeket akar találni, vagy csinálni, akkor nagyon meg kell dolgoznia érte, hogy találjon egy olyan, kissé illuminált állapotban lévő felvonulót, aki esetleg olyan gesztusokat tesz, ami „buzis.” Egyszerűen nem igaz a magyar *Pride* felvonulásra, hogy az provokálja a közhangulatot, hogy amiatt viselkedik így a hatalom vagy a tömeg, mert mi melegek felháborítjuk őket, és a mi cselekedeteinknek a visszahatása ez az agresszív támadás.

S. Á.: Gyakran előfordul a magyar televízióban, hogy nem a mostani magyar felvonulásról vágnak be képeket, hanem vagy külföldi felvonulásról, vagy régebbi felvonulásról, pont azért, hogy lehessen gerjeszteni a hangulatot. Én sem értek egyet ezzel a szürkeséggel, ami mostanában van, sem a kordonokkal. ennek a felvonulásnak szerintem pont arról kellene szólnia, hogy odamegyek Józsi bácsihoz vagy Mari nénihez, hogy jó napot kívánok, én vagyok az a buzi, és akkor tudok vele beszélgetni. Most viszont teljesen el van szeparálva az egész, látják az emberek azt, amit a tévében látnak, azt, amibe bevágják mondjuk az amszterdami felvonulás képeit, és nincsen párbeszéd. Ehelyett van egy elszeparált mediakép, és üvegbuborékban zajlik az egész felvonulás.

T. B. G.: Ezzel nem értek egyet, mert miután megdobáltak tojással, én örültem, hogy legalább egy kicsit kijjebb van a korlát, és talán a tavalyi volt az első, hogy kevesen voltak a korlátok túloldalán.

L. L.: Most a felvonulás a közvéleménytől hermetikusan elzárva zajlik az Andrassy úton, kutya nem látja, pontosabban azt látják, amit később a média tálal nekik. Még ha akarnánk se tudnánk provokálni a lakosságot, mert nem találkozunk velük. Körülbelül öt évvel ezelőtt volt egy ember a felvonuláson, aki egy rózsaszín Bibliát mutogatott. Ezt emlegeti azóta is a média, hogy meggyalázták a vallást. Én láttam egy felvonulást Kölnben, ahol egy püspöknek öltözött ember ült egy kamionon, előtte volt egy bili, abban egy WC-kefe, és abból osztotta az áldást a közönség felé. Óriási sikere volt, egyáltalán nem háborodott fel az egyház, nem kérte ki magának. A média reakciója nagyban manipulálja az embereket.

T. B. G.: 2006-ig tűnt úgy, hogy közeledünk Amszterdam vagy Köln felé, sajnos megjött az, amit mondasz, elmentünk az öltöny-nyakkendő felé, és elszíntelenedett az egész. Sajnos.

K.: Nem próbálkoznak a szervezők megnyitni a *Pride*-ot a nem felvonulók felé?

S. Á.: A felvonulás szervezői próbálják előmozdítani a kordonmentes *Pride*-ot, de ez a rendőrségen múlik. Erről folyamatosan folynak a tárgyalások, de az elmúlt két-három évben a rendőrség mindig a lezárás mellett döntött.

L. L.: A kordonokat valóban a rendőrség követeli, mert másképp nem vállalják a menet biztosítását, okulva a néhány évvel ezelőtti történetekből, amikor majdnem meggyilkolták a felvonulókat. Úgy kellett kimenekíteni minket a Hősök teréről, lezárták az egész Kisföldalattit, és csapatokban, rendőrökkel körülvéve, lekushadva rohantunk le a föld alá, hogy valahogy megússzuk. A támadás előtt nem voltak kordonok, ezt nem a melegek akarják, hanem a pillanatnyi helyzet miatt nem vállalja máshogy a rendőrség. Sőt, a melegek egyre inkább tiltakoznak a kordonok ellen, mert szeretnénk találkozni a közvéleménnyel.

K. Gy.: A fesztiválhangulathoz az kell, hogy egy program mindenki számára nyitott legyen. Ez a felvonulás viszont csak a melegeknek szól. Nem lenne jó ötlet bevonni a heteroszexuális szimpatizánsokat is?

L. L.: Míg korábban az volt a jellemző, hogy a felvonulók kilencven százaléka meleg volt, amióta volt ez a fasiszta [?? a szerkesztő nem nevezné annak] támadás, sokkal több heteroszexuális szimpatizáns és társadalmi szervezet vonul velünk a saját transzparensseikkel. Tehát ennek hatására pont, hogy kinyílt ez a felvonulás.

T. B. G.: Eddig csak a felvonulásról volt szó, de valójában ez kulturális, beszélgetős eseménysorozat, ahova mindenki bemehet, nincsenek korlátok. Egy héten keresztül filmvetítések, beszélgetések, játékok, író-olvasó találkozók zajlanak, ahova mindenkit várnak.

L. L.: Sőt, ez a lényege a *Pride*-nak, a Meleg Büszkeség Hetének és a Meleg Filmfesztiválnak is, hogy azoknak mutassuk meg magunkat a társadalomban, akik nem ismerik a melegeket, ebből kifolyólag félnek tőlünk, vagy könnyen elhisznek mindenféle hamis információt. Találkozunk, és akkor el fogják hinni, hogy a melegeknek nincs három fülük.